

Dlaczego „Odpowiedzialne Badania i Innowacje”?

Spolecznie definiowane problemy i komunikacyjne oczekiwania opinii publicznej powodują, że instytucje naukowe muszą dzisiaj modyfikować swoje funkcjonowanie. Zmianom ulegają także kierunki rozwoju nauki, której zainteresowania muszą pokrywać się z aktualnymi wyzwaniami społecznymi. Można więc wskazać, że badania — jak nigdy dotąd — muszą korespondować z wytycznymi formułowanymi przez praktykę życia społecznego. Co więcej jednak — niezwykle istotny jest też dziś etyczny wymiar prowadzonych prac badawczych, a także odpowiedzialne wykorzystanie odkryć badań naukowych.

Odpowiedzialne Badania i Innowacje (*ang. Responsible Research and Innovation, RRI*) to badania powiązane z rzeczywistymi potrzebami i oczekiwaniami społecznymi; zakładające międzysektorową współpracę różnych interesariuszy na poziomie: programów edukacyjnych, tworzenia agend badawczych; dostępu do wyników badań; uwzględniających kwestie równouprawnienia oraz zagadnienia etyczne, np. bezpieczeństwo, i wpływu na środowisko. Potrzebne jest nowe podejście, nakierowane na budowanie trwałych relacji i współpracy, integrujące różne dyscypliny naukowe i sektory. Takie właśnie podejście jest istotą innowacji społecznych rozumianych jako nowe, często oddolne i eksperymentalne działania ukierunkowane na rozwiązywanie problemów społecznych i polepszanie jakości życia, dostosowane do specyfiki danej społeczności oraz wynikające z jej potrzeb.

Dlaczego „Odpowiedzialne Badania i Innowacje”?

Społeczna odpowiedzialność nauki jest aktualnie jednym z mocniej akcentowanych obszarów funkcjonowania uczelni nie tylko na poziomie kraju, ale i w świecie. Przyjmuje różne definicje i formy działania, które wynikają z lokalnych uwarunkowań, potrzeb uczelni oraz ich partnerów społecznych i gospodarczych. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu traktuje ten obszar aktywności uczelni jako jeden z ważniejszych po prowadzeniu badań i kształceniu, stąd często nazywany jest tzw. trzecią misją uczelni. Uniwersytet jest zaangażowany w rozwój miasta i regionu na wielu poziomach. Prowadzimy nie tylko odpowiedzialne badania i programy kształcenia wychodzące naprzeciw współczesnym wyzwaniom i oczekiwaniom różnych interesariuszy, ale nasza działalność i obecność wpływa na różne aspekty życia miasta, regionu i jego mieszkańców (kultura, zdrowie, ochrona środowiska, pomoc osobom wykluczonym, edukacja wszystkich pokoleń itd.). Uniwersytet prowadzi także politykę odpowiedzialności społecznej na poziomie wewnętrznego zarządzania i organizacji. Aktualnie prowadzone są prace nad zbudowaniem programu rozwoju trzeciej misji i innowacji społecznych, wzmocnieniem społecznego wymiaru badań i kształcenia, czego efektem jest m.in. ta publikacja. Uniwersytet inicjuje poważną dyskusję na temat rozwoju konkretnych działań i programów, które z fazy deklaracyjnych założeń przełożą się na realne i dające efekty projekty środowiska naukowego we współpracy z partnerami społecznymi i gospodarczymi dla poprawy życia nas wszystkich. Zidentyfikowane już obszary namysłu nad odpowiedzialnymi relacjami pomiędzy uniwersytetem i badaczami a otoczeniem społecznym to:

- **Społeczna odpowiedzialność nauki na poziomie strategii uczelni.** Społeczna odpowiedzialność nauki jest przedmiotem intensywnej debaty środowiska akademickiego, a jej definicje przybierają różny kształt w zależności od realizowanych projektów. Niezależnie jednak od jej postrzegania i podejmowanych działań, panuje zasadnicza zgodność co do tego, że powinna ona znaleźć swoje odzwierciedlenie na poziomie dokumentów strategicznych uczelni, tak by stała się poważnym obszarem prowadzonych badań i programów kształcenia. W ramach sesji zastanowimy się wspólnie nad odpowiedzią na następujące pytania:

Dlaczego „Odpowiedzialne Badania i Innowacje”?

1. Na ile kwestia dobra społecznego jest obecna w misjach i strategiach naszych uczelni?

2. Jak można zdefiniować zaangażowanie społeczne uczelni?

Rezultaty tej debaty z pewnością przyczynią się do lepszego zrozumienia idei odpowiedzialności społecznej nauki, dostarczą uczestnikom wielu cennych inspiracji do dalszych działań.

- **Uniwersytet — miasto — region.** Relacje pomiędzy uniwersytetem a miastem czy regionem nie są pozbawione wyzwań, co wynika z różnych czynników, w tym często odmiennych oczekiwań, kultury organizacyjnej, zasobów — jeśli spojrzymy na nie pod kątem instytucjonalnym. Uniwersytet przez dekady był postrzegany jako wieża z kości słoniowej, a więc niedostępna i zamknięta dla zwykłych ludzi twierdza. Jednak trudno oceniać i opisywać relacje uczelni z otoczeniem w oderwaniu od konkretnego miejsca, bowiem to uniwersytety były i są tą najważniejszą instytucją, która wpływa na rozwój elit, przedsiębiorczości, kultury i decyduje o postępie społecznym, technologicznym i gospodarczym. Miasto to z jednej strony jego instytucje, a z drugiej mieszkańcy, których znakomitą część stanowią także studenci i pracownicy naukowci. Jak zatem współcześnie budować relacje pomiędzy nauką a miastem, żeby spełniać oczekiwania wszystkich zaangażowanych w ten proces stron? Jak ocenić rolę uniwersytetu z perspektywy rozwoju całego, często zróżnicowanego regionu? Jaka jest rola instytucji pośredniczących w tym procesie, którego przykładem są parki naukowe? Jak angażować mieszkańców w inicjatywy naukowe, programy kształcenia tak, żeby rozwiązywać ich problemy, a tym samym i problemy miejsc, w których żyją? Jak rozwijać nowe innowacje, w tym innowacje społeczne, by realnie wspierać rozwój regionalny i kształtować nowe relacje wychodzące poza formułę trójkąta wiedzy, tj. uczelni, biznesu i decydentów?
- **Innowacje dla społeczeństwa z perspektywy inkubatorów i parków naukowych.** Rola parków i inkubatorów w promowaniu odpowiedzialnych badań i innowacji jest ogromna i warto podejmować nad nią refleksję, po to — by zdiagnozować potrzeby otoczenia społecznego uniwersytetu, ale też — by przygotowywać propozycje

odpowiedzi. Czy to zadanie dla instytucji otoczenia biznesu? Jakie działania podejmują parki, aby przybliżyć innowacje społeczeństwu? Jakie są ich dotychczasowe doświadczenia z angażowania m.in. start-upów i innych pomysłodawców w tworzenie innowacji dla społeczeństwa?

- **Nowe technologie a odpowiedzialne badania naukowe.** Nowe technologie, których przykładem mogą być nanotechnologie czy technologie informacyjne, są przedmiotem intensywnej debaty nie tylko środowiska naukowego, ale i społeczeństwa, w zakresie ich potencjalnych zastosowań, zagrożeń, czy wyzwań, z jakimi wiąże się ich wdrażanie. Z jednej strony mówi się o ich ogromnym potencjale dla poprawy naszego życia, rozwiązywania konkretnych problemów (np. medycyna spersonalizowana, nowe terapie, informatyzacja codziennego życia); z drugiej wzbudzają kontrowersje związane chociażby z ich skutkami ubocznymi, wpływem na środowisko, miejsca pracy, czy wręcz przyszłość naszej cywilizacji. Nanotechnologia ma ogromny potencjał aplikacyjny i nie zawsze zdajemy sobie sprawę z jej obecności w naszym codziennym życiu. Prowadzenie badań na najwyższym poziomie rodzi wyzwania związane także z kwestiami etycznymi (badania z wykorzystaniem zwierząt, badania z udziałem ludzi, wpływ na środowisko), stąd debata na ich temat jest przedmiotem nie tylko uregulowań na poziomie uczelni, ale i zajmuje poważny obszar zainteresowań różnorodnych programów najważniejszych agend badawczych. W debacie tej powinien być także słyszalny głos społeczeństwa, po to, by potencjalne rezultaty prowadzonych badań były powszechnie akceptowalne i mogły realnie wpłynąć na zmianę życia nie tylko pojedynczych jednostek, ale i całych społeczeństw. Przedmiotem panelu będą zatem pytania dotyczące nie tylko środowiska akademickiego, ale i jego otoczenia, tj. jak kształtować programy kształcenia na poziomie studiów doktoranckich, aby budowały świadomość w zakresie etycznych aspektów procesu naukowego, jego konsekwencji i umiejętnej debaty ze społeczeństwem na temat możliwości zastosowania ich wyników? Jakie są najważniejsze współczesne wyzwania związane z rozwo-

jem nowych technologii i czy uwzględniają one potrzeby różnych interesariuszy? Czy nowe technologie są szansą, czy zagrożeniem dla człowieka i jak konsekwentnie budować świadomość społeczną w zakresie ich pozytywnych wyników? Czy nauka powinna podążać swoim torem, czy powinna orientować się na otoczenie, a jeśli tak, jak uwzględniać jego potrzeby w programowaniu agend badawczych?

- **Różnorodność i równość w badaniach naukowych.** To obszar namysłu poświęcony wyzwaniom, trudnościom i sukcesom w wyrównywaniu szans w szeroko pojętej działalności naukowej i akademickiej, a także w promowaniu polityki inkluzyjnej w uczelniach wyższych i na wcześniejszych etapach edukacji. W tym kontekście warto pochylić się nad identyfikacją: przyczyn i skutków niedoreprezentacji kobiet wśród osób z wyższymi tytułami naukowymi i osób prowadzących zaawansowane badania naukowe, możliwe sposoby przeciwdziałania temu negatywnemu trendowi. Istotnym zagadnieniem jest też wykluczenie ze względu na wiek, pochodzenie narodowe i etniczne, a także klasę społeczną. Odrębny ważny obszar, któremu należy poświęcić tutaj uwagę, to harmonijne łączenie życia zawodowego z prywatnym.
- **Partycypacyjne modele kształcenia i współpracy uczelni z otoczeniem.** Czym jest Science Shop, jak kształcić świadomych, odpowiedzialnych społecznie i zaangażowanych obywateli, kim są innowatorzy zmieniający świat?? Te pytania tworzą wyzwania dla uczelni wyższych — jak mogą one realizować koncepcję odpowiedzialnych badań i innowacji (RRI) w praktyce (zarówno w obszarze efektywnej współpracy z otoczeniem, jak również w kontekście nowych programów nauczania). Jak umiejętnie wplatać RRI w codzienność uczelni, jak włączać studentów w inicjatywy społeczne — tak aby był to naturalny, oczywisty proces, niezależnie od tematyki studiów. Warto spojrzeć na inspirujące przykłady partnerstw międzysektorowych.
- **Formaty dyskusyjne w służbie RRI: Odwrócona Kawiarnia Naukowa.** Odwrócona Kawiarnia Naukowa to rodzaj spotkania eks-

pertów i niespecjalistów, podczas którego odwracają się tradycyjne role. Eksperti chcą posłuchać, co mają do powiedzenia tak zwani „zwykli ludzie”, których głos bezpośrednio nie wpływa na kierunek badań czy wdrożenia. Spotkanie pozwala ekspertom wyjść poza ramy myślenia obwarowanego własnymi kategoriami poznawczymi po to, by otworzyć się w swojej pracy na inną perspektywę.

- **Posthumanistyka: nowe trendy.** Wraz ze zmianami specyfiki społeczeństw ponowoczesnych zmieniają się wyzwania stawiane humanistom w badaniach naukowych. Kierujemy się ku rozwiązywaniu dylematów, które dotąd nie były eksponowane lub w ogóle nie istniały. Do tych dylematów należy redefiniowanie relacji ludzi i zwierząt oraz ludzi i maszyn. To bardzo szerokie etykiety, ale obejmują w zasadzie dwa przeciwstawne trendy obecne w funkcjonowaniu współczesnych ludzi: kierowanie się ku naturze i kontaktowi z naturalnym środowiskiem oraz kierowanie się ku technologiom — otaczaniem się robotami, korzystaniem z technologii, tworzeniem sztucznej inteligencji, manipulacje genetyką.
- **Zróżnicowanie społeczne i postawy obywatelskie.** Obszar zajmujący się zmianami w percepcji relacji społecznych, gdzie widzimy zmieniające się definicje tego, co narodowe/kulturowe/etniczne. Zróżnicowanie społeczne jest dzisiaj cechą opisującą współczesne społeczeństwa Zachodu. Nie sposób już mówić o zróżnicowaniu etnicznym — ta kategoria wymaga zmiany. Dlatego podejmujemy próby definiowania kultury opartej na wartościach, a nie cechach etnicznych bądź „narodowych”. Wymusza to modyfikację postaw obywatelskich: zaangażowania w sprawy społeczne i budowania wspólnoty, tolerancji, świadomości i walki o prawa człowieka.
- **Praktyczne zastosowania humanistyki.** Humanistyka stanowi podłoże do funkcjonowania wszystkich innych dziedzin, w jakich aktywny jest człowiek, ponieważ koncentruje swoją uwagę na ludzkich zdolnościach tworzenia kultury (w sensie szerokim, obejmującym naukę, sztukę, itd.) i komunikowania. W tym sensie — bez humanistyki nic innego nie jest możliwe — bez dialogu nie ma współpracy. Świadomość tej funkcji stawia przed humanistami bardzo prak-

Dlaczego „Odpowiedzialne Badania i Innowacje”?

tyczne problemy: doskonalenia komunikacji, tłumaczenia języków ludzi na języki technologii, usprawniania DIALOGU poprzez znajomość prawidłowości i mechanizmów społecznych.

Przynajmniej część tych zagadnień poruszamy w oddawanej w ręce Czytelnika publikacji, licząc, że zainspiruje ona do twórczych działań na rzecz rozbudowywania odpowiedzialnych relacji pomiędzy uczelniami wyższymi a ich otoczeniem społecznym.

Joanna Morawska-Jancelewicz

Anna Schmidt-Fiedler

Hanna Mamzer

Tadeusz Wallas

